

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. УКУК

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ПРАВО

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. LAW

e-ISSN: 1694-8661

№1(4)/2024, 69-74

УДК: 343.72

DOI: [10.52754/16948661_2024_1\(4\)_11](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_1(4)_11)

**КЫЛМЫШ-ЖАЗА УКУГУНУН ТЕОРИЯСЫНДА ЖАНА ПРАКТИКАСЫНДА
АЛДАМЧЫЛЫКТЫН БЕЛГИЛЕРИ**

ПРИЗНАКИ МОШЕННИЧЕСКОГО ОБМАНА В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ УГОЛОВНОГО
ПРАВА

SIGNS OF FRAUDULENT DECEPTION IN THE THEORY AND PRACTICE OF CRIMINAL
LAW

Токторов Эгемберди Самидинович

Токторов Эгемберди Самидинович

Egemberdi Samidinovich Toktorov

ю.и.д., профессор, Ош мамлекеттик университети

д.ю.н., профессор, Ошский государственный университет

Candidate of Law, Professor, Osh State University

Ысманова Раушан Закирмаматовна

Ысманова Раушан Закирмаматовна

Raushan Zakirmamatovna Ismanova

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

КЫЛМЫШ-ЖАЗА УКУГУНУН ТЕОРИЯСЫНДА ЖАНА ПРАКТИКАСЫНДА АЛДАМЧЫЛЫКТЫН БЕЛГИЛЕРИ

Аннотация

Макалада алдамчылыкты кантип жасоого болот деген суроо каралат. Авторлор алдамчылык жана ишенимди кыянаттык менен пайдалануу сыяктуу ыкмаларга басым жасашат, аларды байланыштырышат, окшоштуктарды жана айырмачылыктарды аныкташат. Изилдөөнүн натыйжасында алдамчылык жана кыянаттык бири-бири менен өз алдынча жана айкалышта жасала турган алдамчылыктын көзкарандысыз түрлөрү экендиги аныкталды. Алдамчылык жана ишенимди кыянаттык менен пайдалануу кылмыштуу жүрүм-турум механизми боюнча бири-биринен кыйла айырмаланарын белгилей кетүү керек. Ошентип, алдамчылык менен алдамчылыкка барганда, кылмышкер терс экологиялык мүнөздөмөлөргө ээ кылмыштуу кырдаалды түзөт, кээде өзү жок, бул ага кылмыштуу натыйжага жетүүгө мүмкүндүк берет.

Ачык сөздөр: мыйзам, Алдамчылык, алдамчылык үчүн жоопкерчилик, кылмыштын квалификациясы, ишенимди кыянаттык менен пайдалануу, кылмыш.

ПРИЗНАКИ МОШЕННИЧЕСКОГО ОБМАНА В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ УГОЛОВНОГО ПРАВА

SIGNS OF FRAUDULENT DECEPTION IN THE THEORY AND PRACTICE OF CRIMINAL LAW

Аннотация

В статье рассматривается вопрос способа совершения мошенничества. Авторы акцентируют внимание на таких способах как обман и злоупотребление доверием, соотносит их, выявляет сходства и различия. В результате проведенного исследования отмечается, что обман и злоупотребление являются самостоятельными способами мошенничества, которые могут совершаться как самостоятельно, так и в совокупности друг с другом. Следует отметить, что в механизме преступного поведения обман и злоупотребление доверием существенно отличаются друг от друга. Так, при совершении мошенничества путем обмана виновный, используя негативные характеристики окружающей среды, а иногда и без этого, сам формирует криминогенную ситуацию, которая позволяет ему достичь преступного результата.

Abstract

The article deals with the question of how the fraud can be committed. The authors focus on such methods as deception and abuse of trust, correlate them, identify similarities and differences. As a result of the study, it is established that fraud and abuse are independent types of fraud that can be committed both independently and in combination with each other. It should be noted that fraud and abuse of trust differ significantly from each other in the mechanism of criminal behavior. Thus, when committing fraud by deception, the perpetrator forms a criminal situation with negative environmental characteristics, and sometimes without him himself, which allows him to achieve a criminal result.

Ключевые слова: закон, мошенничество, ответственность за мошенничество, квалификация преступления, злоупотребление доверием, преступление.

Keywords: law, fraud, responsibility for fraud, qualification of a crime, abuse of trust, crime.

Бүгүнкү күндө, мүлккө каршы кылмыштарды жасоонун жана экономикалык иш - аракеттерди жүргүзүүнүн салттуу ыкмаларынан тышкары, жогорку технология жана телекоммуникация жаатында жаңы жолдор пайда болду. Мисалы, Интернеттин заманбап маалыматтык технологияларын колдонуу менен кылмышкер керектүү маалыматты потенциалдуу жабырлануучуга өткөрүп берип анын анонимдүүлүгүн жана коопсуздугун камсыз кылып, жабырлануучудан түздөн-түз байланышпай туруп акча ала алат. Учурда кылмыштуу чөйрөнүн өкүлдөрү ар кандай социалдык-экономикалык жана укуктук өзгөрүүлөргө өтө сезимтал болуп, алдамчылык операцияларды жүргүзүүнүн жаңы жолдорун иштеп чыгышат, бул максималдуу кылмыштуу натыйжаны камсыз кылат жана ачыкка чыгаруу коркунучун азайтат.

Алдамчылык үчүн кылмыш жоопкерчилиги бир топ убакыттан бери бар. Бирок кылмыш-жаза укугунун теориясында да, укук коргоо органдарында да алдамчылыктын мүнөздүү белгилери бар алар: 1) тизме, ниет билдирүүсү; 2) жалган, жалган маалымат берүү же чыныгы фактыларды жашыруу; 3) башка адамды адаштыруу; 4) белгилүү бир максаттын болушу-мүлктү же ага болгон укукту жабырлануучуга же башка адамга күнөөлүү адамга өткөрүп берүү.

Алдамчылык-бул атайылап жасалган иш б.а. бул алдамчылыкты жасоонун жолу, ал ар дайым адамдын иш-аракеттеринде атайылап күнөөлүү формасы бар экендигин жана ал иш-аракеттин өзү сыяктуу эле атайылап, максаттуу иш-аракеттерди билдирет. Алдамчы атайылап жабырлануучуга туура эмес маалымат берип аны менен сунуш кылынган бүтүмгө кириши же мүлктүк талаптарын аткарышы керек деген ишенимди билдирүүгө аракет кылат. Бул учурда, алдамчылык белгилүү бир максатты көздөйт-адамды күнөөлүү үчүн каалаган жүрүм-турумга, башкача айтканда мүлктү өткөрүп берүүгө багыттоо.

Алдамчылык-бул түздөн-түз ниет менен жасалган иш, ал аны жасаган адамдан өзүнүн иш-аракетинин же аракетсиздигинин коомдук коркунучун түшүнүүнү анын социалдык коркунучтуу кесепеттерин алдын ала айтууну жана анын таарынычын каалоону талап кылат.

Алдамчылыктын чыныгы белгилери жөнүндө түшүнүк субъект белгилүү бир жагдай жөнүндө жалган маалыматты алдамчыларга жеткирип, чындыкты бурмалайт деген түшүнүктө чагылдырылат. Бул күнөөлүү адам белгилүү бир жагдайлар (фактылар) жөнүндө ишенимдүү маалыматка ээ болуп, алар жөнүндө унчукпай тургандыгын түшүнөт жана жалган маалыматты башка адамга толук же жарым-жартылай берет дегенди билдирет. Ошол эле учурда, субъекттин алдамчылыктын жагдайлары жөнүндө эч кандай маалыматы жок болсо, ал алдамчы адамга ойдон чыгарылган маалыматты (ойлоп табууларды) жеткирип жаткандыгын түшүнөт, алар чыныгы фактылар жана жагдайлар менен эч кандай байланышы жок. Андан тышкары, эгерде адам алдамчылыкка барса, анда ал бул мүлк ага таандык эмес экендигин түшүнөт. Мындай маалыматтын жоктугу мыйзамды алдамчылык катары кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат. Эгерде адам алдамчылыкка баруу ниети жок болсо (мисалы, кимдир бирөөнү өзүнүн иш-аракеттери менен кокусунан адаштыруу менен), башкача айтканда, эгерде ал бир жагдайда ак ниеттүүлүк менен жаңылыш ойлонуп, башка адамды адаштырса, анда анын иш-аракеттери алдамчылык деп эсептелбейт.

Алдамчылыкты колдонуу менен алдамчы жалган маалымат берүү же тиешелүү маалыматты жашыруу менен алданган адамды адаштырат анын башындагы чындыкты бурмалайт, белгилүү бир жагдайлар жөнүндө идеяларын бурмалайт (кылмышкер ошондой эле

алданган адамдын туура эмес жүрүм-турумуна байланыштуу туура эмес жүрүм-турумун алдын ала айтат). Эгерде кылмышкер башка адамды алдап жатса, анда ал ар дайым сизди адаштыргысы келет, бул алдамчынын иш-аракеттеринин негизги максаты же башка максатка жетүү үчүн зарыл болгон орто кадам. Ошондуктан, эгерде кылмышкер алдамчылыкка барса, ал алдамчылыкка барганын түшүнөт жана жабырлануучуну алдагысы келет. Эгерде жасалма маалымат атайылап жасалбаса же адам өзү билдирген маалыматты жалган деп табууга мүмкүн болбосо, анда алдамчылык болбойт. Алдамчылыктын максаты-адамды адаштыруу. Кылмышкер өзүнүн эркин бурмалоого аракет кылат, ошондуктан кылмышкердин белгилүү бир жүрүм-туруму мүлктү өткөрүп берүү жөнүндө чечим кабыл алууга түрткү берет. Эгерде кылмышкер алдамчылыкка барса, анда ал жабырлануучунун аң-сезимине жана эркине таасир этет, ал эми алдамчылыктын демилгечисинин чыныгы максаты алуучудан жашырылган жана дагы бир максат (алданып калгандар үчүн жагымдуу) жарнамаланат. Мындай таасирдин кесепети-адамдын адашуусу же буга чейин болгон туура эмес жүрүм-турумдун уланышы.

Башаламандыктын булагы адамдын акыл-эсинин табиятында жатат, ал суроолорду берүүгө жөндөмдүү, бирок табиятынын чектөөлөрүнө байланыштуу аларды чече албайт. Демек, адамды адаштырган алдамчы биринчи кезекте көз каранды, пассивдүү абалын колдонот. Адамды адаштырган алдамчы, негизинен, адамдын акыл-эсинин чыныгы чындык, окуялардын өнүгүшү жана кубулуштардын ортосундагы себеп-натыйжа байланышы жөнүндө жалган идеяларга ээ болуу мүмкүнчүлүгүнө шек келтирет. Алдамчылык абалында, алдамчылыкка катышкан адам чыныгы абалды билбестен (анын иш-аракеттери күнөөлүү адамдын жүрүм-турумунан шыктандырылган) ушул же ошол жүрүм-турум линиясын тандайт, бирок күнөөлүү адамдын жалган ырастоолору менен жетектелет. Жабырлануучу мүлктү күнөөлүү адамга алдамчы билдирген маалыматка ишенет деген негизде өткөрүп берет. Ошентип, алдамчылык кылмышкердин жүрүм-туруму менен алдамчынын иш-аракеттеринин, анын тиешелүү жагдайлар жөнүндө идеяларынын жана сотторунун ортосундагы байланыш катары кызмат кылат.

Алдамчылык-бул алдамчылардын интеллектуалдык жана эрки күчтүү иш-аракеттери жаатындагы кылмышкердин айрым фактыларды бурмалоосунун уландысы жана кылмышкердин жүрүм-турумунун кесепети. Алдамчылык менен, күнөөкөр жабырлануучуга айланадагы чындык жөнүндө жалган идеяларды берүүгө аракет кылат, ошондуктан башка адамдын аң-сезимине (психикасына) тийгизген таасири менен байланышпаган жүрүм-турум актысы алдамчылык катары таанылбайт.

Ошентип, алдамчылык, биринчи кезекте, адамдын башка субъекттин психикасына маалыматтык, интеллектуалдык таасири жана психологиялык баалоо кырдаал болгон жерде пайда болот. Ошондуктан, компьютердик технологияны колдонуу менен өзүн-өзү тейлөөчү мыйзамсыз трюктар, эгерде алар башка адамдын аң-сезимине таасир этпесе, алдамчылыкты мүлккө ээ болуунун милдеттүү белгиси катары камтыган мыйзамсыз иш-аракеттер катары каралбайт.

Көрүнүп тургандай, бул постулаттын маңызы алдамчылыктын бир нерсеге эмес, адамга тийгизген таасири экендигине байланыштуу, ошондуктан айрым окумуштуулар алдамчылыктын мазмуну жабырлануучунун мүлктүн иш-аракеттери жөнүндө чечим кабыл алган процессти рефлексивдүү көзөмөлдөөдө жалган маалымат катары мүнөздөлүшү керек деп эсептешет.

Алдамчылык менен уурдалган учурда алдамчылык иш-аракеттер кылмышкердин пайдасына мүлктү өткөрүп берүүдөн кечиктирбестен жүргүзүлүшү керек, антпесе алдамчылык болбойт, бирок уурулук, уурдоо же уурдоо жолу менен уурдоо болот. Демек, мүлктү өткөрүп берүүнү аныктаган жабырлануучунун алдамчылыгы менен жаңылыштыгынын ортосунда себеп-натыйжа байланышы болушу керек. милдеттенмени аткаруу шартында мүлктү алуу алдамчылык деп аталышы мүмкүн, эгерде бул мүлктү ээлеп турган учурда гана күнөөлүү адам анын менчиктештирүү максатына ээ болгон жана милдеттенмени аткарууга ниеттенген эмес.

Ошентип, алдамчылыкта себеп-натыйжа мамилесинин өнүгүшүнүн өзгөчөлүгү-жабырлануучунун өзү, алдамчылыктын таасири астында иш алып барып, жабырлануучунун мүлкүн күнөөлүү адамга өткөрүп берүүгө түздөн-түз катышат. Бирок, кандай болгон күндө да, алдамчылык күнөөлүү тараптын мурунку алдамчылыгынын натыйжасында болгон деп аныкталышы керек. Ошондуктан, алдамчылык болгон учурда, мүлк укуктук жактан компетенттүү адамга өткөрүлүп берилиши керек анын мүлктүн карамагындагы иш-аракеттери укуктук жактан актуалдуу. Качан, алдамчылык менен жөндөмсүздөрдүн мүлкүнө ээлик кылуу ишке ашат жашынан же психикалык бузулуусунан улам иш-аракет кылууга мүмкүнчүлүгү чектелген адам, кылмышкердин жүрүм-туруму алдамчылыкты эмес, уурулукту түзөт, анткени мындай адамдардын эрки мыйзамдуу түрдө маанисиз (бул адам ага берилген маалыматтын жарактуулугун аныктоо үчүн акылга сыярлык иш-аракет кыла албайт).

Ошондой эле, жабырлануучунун өзү мүлктү өткөрүп берүүгө себеп болгон алдамчылык, мүлктү басып алуунун жолу катары гана эмес, алдамчылыкты алдамчылык менен коштолгон уурулуктун башка түрлөрүнөн айырмалоого мүмкүндүк берген маанилүү жагдай катары да кызмат кылат. Башкача айтканда, алдамчылык алдамчылыкка баруунун гана эмес, ошондой эле жабырлануучунун мүлкүн басып алуунун да жолу болушу мүмкүн.

Демек, алдамчылык жана башка айла-амалдар жабырлануучуну мүлктү ойдон чыгарылган өткөрүп берүүгө азгырууга багытталган эмес, бирок анын кийинки конфискациясына (жашыруун же ачык) шарттарды түзүүдө гана алдамчылыктын белгилери боло албайт, анткени уурулукту жеңилдетүүчү каражаттар гана бар. Атап айтканда, жабырлануучунун батирине кирүү ойдон чыгарылган шылтоо менен (газ тармагында, социалдык кызматкерлер, идентификациялык документ ж.б.) ээсинин катасын байкабай, ыңгайлуу учурда ээлеп алуу үчүн алдамчылыктын белгилерин камтыбайт. Мындай аракеттер кылмыш жасоонун зарыл ыкмасы эмес, бирок күнөөлүү адам башка бирөөнүн мүлкүнө жетүүнү жеңилдетүү үчүн колдонгон ыкмалар түрүндө гана иш алып барат.

Бул мисалдарда эч кандай алдамчылык болбойт, бирок батирге кирүү менен уурулук.

Ошондуктан, алдамчылыкты мүлккө ээ болуунун каражаты катары кароодо, бул алдамчылык алдамчылыктан төмөнкү мүнөздүү пункттарда айырмаланарын унутпоо керек: а) алдамчылык алдамчылыкты башка мүлктүк кылмыштардан айырмалоодо, мүлктү күнөөлүү адамга өткөрүп берүү болгон-болбогонун аныктоо керек алдамчылыктын таасири астында болгон жабырлануучуга; б) мүлктү өткөрүп берүү, адам алдамчылык абалында болгонбу; в) нерсени өткөрүп берүүдө, мүлктү сактоо, пайдалануу жана сатуу боюнча айрым укуктар жабырлануучуга күнөөлүү тарапка өткөрүлүп берилгенин аныктоо керек. Алдамчылык-бул жагдайларды жана маалыматты жалган бурмалоо. Мазмунунда алдамчылык-бул адамдардын ортосундагы белгилүү бир байланыш, анда бир жагынан жалган маалыматтарды, фактыларды,

жагдайларды (алдамчы) билдирген адам пайда болот, экинчи жагынан бул жалган маалыматты, фактыларды же жагдайларды чечкен алдамчы. Бирок, кылмыш-жаза укугунун доктринасында жалгандоо (тагыраак айтканда, алдамчылык эмнеге багытталган: чындыкты, маалыматты, жагдайларды же фактыларды бурмалоо) жана алдамчылыктын маңызы жөнүндө бир дагы көз караш жок. Жалган маалымат, башкача айтканда, алдамчылык учурунда, чындыкты бурмалаган иш-аракеттердин чыныгы абалына дал келбеген маалыматты билдирет. Эгер күнөөлүү адам алдап жатканда чындыкты бурмаласа, анда ал тиешелүү жагдайлар жөнүндө маалыматты (идеяларды) бурмалайт. Жана бул же бул факт жөнүндө чыныгы, жарактуу маалыматтын ордуна, адам жалган, жалган маалыматты толук же жарым-жартылай билдирет. Мындай учурларда, күнөөкөр ошол эле учурда иштин чыныгы абалы жөнүндө унчукпайт, чыныгы маалыматты жашырат. Бирок чындыктын өзү, объективдүү өзгөрүлбөс нерсе катары, ушул же башка фактылардын чындыгы катары, манипуляцияланбайт (бузула албайт).

Бүгүнкү күндө укуктук адабияттын ушул бөлүгүндө алдамчылык фактыларды бурмалоодон же кандайдыр бир жашоо шарттарын жашыруудан турары аныкталат, алардын билими жабырлануучуга алдамчы үчүн маанилүү жүрүм-турум актысын жасоого тоскоол болот. Бирок, чындыкты, фактыларды, окуяларды же кубулуштарды бурмалоо алдамчылык эмес, бирок алдамчылык бул фактылар, окуялар же кубулуштар жөнүндө башка адамдын идеясын бурмалоодон турат. Ошондуктан, адам алдамчылыкка барууга, башка адамдан айрым фактылардын бар экендиги же образы жөнүндө жалган түшүнүктү ойготууга аракет кылат.

Бир катар изилдөөчүлөр алдамчылыктын ниети (кылмышкер жабырлануучуну келечектеги ниети боюнча өткөрүп берилген мүлк жөнүндө алдаганда) ишенимди кыянаттык менен пайдалануу менен мүлккө ээ болуудан башка эч нерсе эмес деп эсептешет. Ошондуктан, бул жерде өткөн же азыркы учурдагы фактыларды бурмалоо жана жашыруу алдамчылык катары таанылып, жалган убадаларды берүү ишенимди кыянаттык менен пайдалануу деп эсептелет. Бул маселеде ишенимди кыянаттык менен пайдалануу күнөөлүү адамдын келечектеги убадаларынын жана кепилдиктеринин деңгээлинде жатат, алардын чындыгы тастыкталбайт; күнөөлүү адам мүлктүн милдеттенмелерин аткарбай туруп кабыл алат.

Колдонулган адабияттар

1. Бойцов А.И. Преступления против собственности. — СПб., 2002.
2. Безверхов А. Некоторые вопросы квалификации мошенничества // Уголовное право. — 2008.
3. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / отв. ред. В. М. Лебедев. 13-е изд., перераб. и доп. - М.: Юрайт, 2017.
4. Лопашенко Н.А. Преступность, уголовная политика, уголовный закон. Сборник научных трудов под ред. д.ю.н., проф. Н.А. Лопашенко. - Саратов, Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции: Сателлит, 2013.
5. <https://journal.oshsu.kg/index.php/law/article/view/789/502>
6. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси 2021-жылдын 28-октябры № 127